

Poređenje indirektnih i deskriptivnih metoda funkcionalne procene ponašanja kod odraslih osoba sa intelektualnom ometenošću

Maja N. Simnjanovski^{a*}, Erna R. Žgur^{b**}

^a Osnovna škola Franceta Bevka, Tolmin, Slovenija

^b Univerzitet u Ljubljani – Pedagoški fakultet, Ljubljana, Slovenija

Uvod: Odrasle osobe sa intelektualnom ometenošću demonstriraju problematična ponašanja češće nego populacija tipičnog razvoja. Funkcionalna procena ponašanja jeste efikasan i naučno dokazan način za smanjivanje problematičnog ponašanja. U procesu funkcionalne procene ponašanja koriste se indirektna i deskriptivne metode. **Cilj:** Cilj istraživanja je da se ispita sklad među rezultatima koje smo dobili korišćenjem obe metode. **Metode:** Primenjena je metoda višestruke studije slučaja kojom su obuhvaćene tri odrasle osobe muškog pola sa umerenom intelektualnom ometenošću. Dve osobe bile su uzrasta 18 godina i jedna uzrasta 19 godina. Sva tri ispitanika pokazivala su različite oblike problematičnog ponašanja. Podaci su sakupljeni korišćenjem indirektnih i deskriptivnih metoda. Poređeni su rezultati o funkciji problematičnog ponašanja dobijeni korišćenjem obe metode. Iako je u istraživanju učestvovalo tri ispitanika, podaci su sakupljeni za četiri različita oblika problematičnog ponašanja. **Rezultati:** Kod prvog ispitanika upotrebom obe metode utvrđena je ista funkcija problematičnog ponašanja „nepoštovanje pravila”, a to je „dobijanje pažnje”. Kod drugog ispitanika je samo kod jednog oblika problematičnog ponašanja „razgovor sa samim sobom” dobijena ista funkcija problematičnog ponašanja, i to „dobijanje pažnje”, dok su kod drugog oblika „ponavljanje istih fraza” dobijene različite funkcije. Kod trećeg ispitanika su za problematično ponašanje „nesaradnja” dobijene različite funkcije. **Zaključak:** Istraživanje je pokazalo da su podaci koji se odnose na funkciju problematičnog ponašanja usklađeni samo u dva slučaja. S obzirom na dobijene rezultate trebalo bi sa rezervom interpretirati rezultate o funkcijama problematičnog ponašanja dobijene korišćenjem samo jedne metode funkcionalne procene ponašanja.

Ključne reči: intelektualna ometenost, funkcionalna procena ponašanja, problematično ponašanje, indirektna metode, deskriptivne metode

Korespondencija: Maja Simnjanovski, maja.simnjanovski@os-tolmin.si

* <https://orcid.org/0009-0002-0230-8087>

** <https://orcid.org/0000-0001-5627-8659>

Uvod

Problematično ponašanje je svako ponašanje u kojem osoba reaguje neprimereno na stimuliše i događaje u svom okruženju (Lowry & Sovner, 1991, prema Paclawskyj et al., 2004). Istraživanja su pokazala da odrasle osobe sa intelektualnom ometenošću (IO) pokazuju probleme u ponašanju češće nego opšta populacija (Emerson et al., 2001; Lundqvist, 2013; O'Dwyer et al., 2018). Problematično ponašanje utiče na sticanje novih veština, međusobnu saradnju i na razvijanje smislenih odnosa sa drugima (Mayton et al., 2014). Komunikacijske i socijalne poteškoće i ograničena sposobnost rešavanja problema glavni su uzroci nastanka problematičnog ponašanja kod osoba sa IO (Matson & Williams, 2014). Zbog pomenutih problema potrebe osoba sa težim oblicima IO često su nezadovoljene. Pored negativnog uticaja na samu osobu, problematično ponašanje je opterećujuće i za roditelje, učitelje, stručne saradnike i ljude koje su u kontaktu sa tom osobom (O'Brien, 2003; Ogg-Groenendaal et al., 2014).

U poslednjih 20 godina sve učestalije koristi se funkcionalna procena ponašanja (FPP), koja proističe iz primenjene bihevioralne analize (eng. *applied behavioral analysis* – ABA). Primenjena analiza ponašanja je metod u kojem se taktike izvedene iz principa ponašanja sistematski primenjuju da bi se poboljšala društveno značajna ponašanja, a eksperimenti se koriste kako bi se identifikovale varijable odgovorne za ponašanje (Cooper et al., 2007). Proces identifikacije i utvrđivanja funkcije ponašanja putem FPP je ključan i preporučen je u literaturi kao najbolja praksa (O'Neill et al. 1996; Sugai et al., 2000 prema Tarbox et al., 2009). Jurišić (2023) definiše FPP kao sistematičan proces dobijanja ključnih podataka o problematičnom ponašanju i određivanja šta osobu dovodi do problematičnog ponašanja, šta sa njime postiže, odnosno šta osobu pokreće da se ponaša na određeni način. Marković i Kaljača (2017) objašnjavaju da se FPP koristi za bolje razumevanje funkcije ponašanja, odnosno da se njenom primenom otkrivaju uzroci problematičnog ponašanja, kao i njegove posledice. Đorđević i saradnici (2019) ističu da se ovom tehnikom utvrđuje na koji je način problematično ponašanje osobe u prošlosti bilo potkrepljivano. Ponašanje je svaka aktivnost koju vidimo ili čujemo (Jurišić, 2023). Isti oblik ponašanja koji je prisutan kod različitih ljudi, može da postoji iz različitih razloga (Alberto & Troutman, 2006). U istraživačkoj literaturi najčešće se pominju sledeće funkcije problematičnog ponašanja: dobijanje pažnje (npr. kada osoba ima slabe ili nerazvijene komunikacijske ili socijalne sposobnosti može početi da vrišti ili baca predmete na pod kako bi dobila pažnju druge osobe), dobijanje predmeta ili aktivnosti (npr. ako osoba ima ograničene verbalne sposobnosti i nije naučila kako uspešno da komunicira, može početi da udara čašom po stolu i da na taj način dobije traženi predmet ili aktivnost), dobijanje senzorne stimulacije (npr. ako osoba nije sposobna da sama omogući senzornu stimulaciju, može doći do pojave stereotipija i

samopovređivanja) i izbegavanje zadataka (npr. kada je određen zadatak za pojedinca koji nema dovoljno razvijene komunikacijske sposobnosti težak ili neprijatan, ona problematičnim ponašanjem može izbeći izvršenje zadatka) (Alberto & Troutman, 2006; Baylot Casey & Carter, 2024; Cooper et al., 2007).

Ako se u tretmanu ne uzimaju u obzir informacije o funkciji problematičnog ponašanja, postoji mogućnost da ponašanje nestane za kraće vreme i da se ponovo pojavi. Može da se pojavi novo, isto ili još problematičnije ponašanje (Alberto & Troutman, 2006). FPP se razlikuje od eksperimentalne metode koja se naziva funkcionalna analiza ponašanja (eng. *functional behavior analysis*). Eksperimentalna metoda podrazumeva sistematičnu manipulaciju faktora iz okruženja u cilju utvrđivanja funkcionalnih odnosa između ponašanja i okoline (Tarbox et al., 2009). Svrha eksperimentalne metode je da se problematično ponašanje namerno izazove i posmatra u kontrolisanim uslovima (Jurišić, 2023). Na osnovu rezultata dobijenih korišćenjem eksperimentalnih metoda možemo govoriti o uzročno-posledičnoj vezi među sredinskim faktorima i problematičnim ponašanjem, dok se prilikom korišćenja FPP može govoriti samo o povezanosti između ponašanja i sredinskih faktora (Cooper et al., 2007; Jurišić, 2023).

Kod FPP se koriste dve vrste metoda za prikupljanje podataka: indirektne (pregled dokumentacije i postojećih zapisa, korišćenje intervjuja, skala za procenu i upitnika) i deskriptivna (direktno posmatranje). Indirektne metode (eng. *indirect assessment*) FPP uključuju samoizveštaje klijenata i anegdote koje su prikupljene od osoba iz njihovog bližeg okruženja (roditelji, nastavnici, vršnjaci...) (Dučić & Kaljača, 2011; Mayer et al., 2019) u svrhu identifikacije faktora okruženja koji su povezani sa problematičnim ponašanjem (Cooper et al., 2007). U indirektne metode FPP ubrajaju se: intervjui, upitnici, „čekanje” i pregledanje dokumentacije (Alberto & Troutman, 2006; Pulec Lah & Janjušević, 2011). Pregledanje i analiziranje dokumentacije je veoma korisna strategija koja omogućava skupljanje korisnih informacija koju stručnjaci savetuju pre samog procesa FPP (Hadaway & Brue, 2016). Deskriptivna metoda (eng. *descriptive assessment*) uključuje neposredno posmatranje osobe u okruženju u kojem se javlja problematično ponašanje (Mayer et al., 2019). Ona predstavlja temelj bihevioralne analize (Baer et al., 1968). Ponašanje se posmatra tokom utvrđenog vremenskog perioda (intervala), uz beleženje relevantnih parametara (Rojahn et al., 2008 prema Marković & Kaljača, 2017). Neposrednim posmatranjem u uobičajenim okolnostima dobija se opis uslova u kojima se ponašanje javlja, zajedno sa onim što mu prethodi i što sledi (Rooker et al., 2015). Na taj način posmatrač prikuplja podatke koje drugim tehnikama ne bi mogao. Takvo posmatranje je planirano, sistematično, povezano sa određenim ciljevima i izvodi se po unapred određenoj shemi (Vogrinc, 2008). Razlikuje se od indirektnih metoda jer se prikupljaju podaci o ponašanju (učestalost ponašanja, trajanje, intenzitet i dr.), kao i beleženje faktora iz

okruženja koji su povezani sa tim ponašanjem (Cooper et al., 2007; Fisher et al., 2011). Postoji veliki broj različitih tehnika direktnog posmatranja (Baylot Casey & Carter, 2024) i njihov izbor zavisi od postavljenog istraživačkog problema koji istraživač želi da analizira (Fekonja Peklaj, 2013). Najčešće se koristi ABC analiza (Alberto & Troutman, 2006). Shema za posmatranje ABC (Bijou et al., 1968, prema Paclawskyj et al., 2004) jeste tehnika koja se najčešće koristi za posmatranje problematičnog ponašanja i događaja koji tom ponašanju prethode (antecedenti) i koji slede (posledice ili konsekvence). Antecedenti (eng. *antecedent*-A u shemi ABC) jesu događaji koji prethode ponašanju i dobijaju poseban značaj ako su povezani sa određenim konsekvencama (Glumbić et al., 2018). To mogu biti spoljni faktori ili unutrašnji događaji. Oblik ponašanja (eng. *behavior*-B u shemi ABC) predstavlja precizan opis ponašanja toga šta pojedinac radi, odnosno ne radi. Konsekvence (eng. *consequences*-C u shemi ABC) označavaju sve što sledi nakon problematičnog ponašanja. One mogu održavati problematično ponašanje ili ga čak i podsticati (Kodrič & Jurišić, 2014; Pulec Lah & Janjušević, 2011).

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi podudarnosti između rezultata dobijenih primenom različitih metoda u okviru FPP kod odraslih osoba sa IO. Istraživačko pitanje je da li se podaci o funkciji problematičnog ponašanja, dobijeni korišćenjem indirektnih metoda (pregledanje dokumentacije, intervju o funkciji ponašanja i skala za procenu motivacije), podudaraju sa podacima o funkciji istog ponašanja koje smo dobili korišćenjem deskriptivne metode (shema ABC za analizu ponašanja) FPP.

Metode

Uzorak

U istraživanju su učestvovala tri odrasle osobe sa umerenom IO. Sve tri osobe bile su muškog pola i demonstrirale su različite oblike problematičnog ponašanja. U času istraživanja dve osobe bile su uzrasta 18 godina, a jedna je imala 19. Pohađale su poseban vaspitno-obrazovni program koji je namenjen osobama sa umerenom, teškom i dubokom IO. U istraživanje je bilo uključeno još pet stručnih saradnika, od toga četiri defektologa i jedan radni terapeut, koji su bili uključeni kao informanti. Dva defektologa su intervjuisana i tom prilikom korišćen je intervju o funkciji ponašanja. Četiri defektologa i radni terapeut ispunili su skalu za procenu motivacije za sva tri ispitanika. Zbog lakšeg praćenja ispitanike smo nazvali Saša, Miloš i Nikola.

Merni instrumenti i procedura

Podaci su sakupljeni korišćenjem indirektnih metoda – pregledom dokumentacije, intervjuom o funkciji ponašanja (*Functional Assessment Interview*, O'Neill et al., 1997) i skalom za procenu motivacije (*Motivation Assessment Scale*, Durand & Crimmins, 1992) i deskriptivne metode (neposrednim posmatranjem koristeći shemu ABC za analizu ponašanja).

Svrha pregledanja različite dokumentacije (pedagoška, medicinska itd.) jeste dobijanje potpune slike o funkcionisanju pojedinca (Neitzl & Bogin, 2008).

Intervju o funkcionalnoj proceni ponašanja (eng. *Functional Assessment Interview* – FAI) (O'Neill et al., 1997) standardizovan je polustrukturiran intervju. Sadrži kombinaciju zatvorenih i otvorenih pitanja i pitanja sa višestrukim odgovorima (Johnston & O'Neill, 2001). FAI je sveobuhvatan intervju namenjen roditeljima, stručnjacima, nastavnicima, starateljima, koji dobro poznaju pojedinca (Lewis et al., 2015). Dobijene informacije mogu biti od pomoći stručnjacima prilikom oblikovanja programa za redukovanje problematičnog ponašanja (Johnston & O'Neill, 2001).

Skala za procenu motivacije (eng. *Motivation Assessment Scale* – MAS) (Durand & Crimmins, 1992) namenjena je prepoznavanju funkcije problematičnog ponašanja (Floyd et al., 2005). Slično kao i FAI, namenjena je osobama koje dobro poznaju pojedinca. Informacije pridobijene korišćenjem MAS-a takođe pomažu pri planiranju tretmana za redukovanje problematičnog ponašanja (Johnston & O'Neill, 2001). MAS sadrži 16 stavki koje predstavljaju unapred određene opise situacija u kojima može doći do problematičnog ponašanja (Paclawskyj et al., 2004). Odgovori se daju na sedmostepenoj Likertovoj skali (od 0 = nikad do 6 = uvek). Stavke su povezane sa potencijalne četiri funkcije problematičnog ponašanja (četiri stavke za svaku funkciju) i sa dobijanjem pažnje, dobijanjem predmeta ili aktivnosti, izbegavanjem i sa senzornom stimulacijom (Alberto & Troutman, 2006). Na MAS-u je moguće zabeležiti minimalno 0 i maksimalno 24 boda za određenu funkciju. Za kategoriju koja ima najveći ukupan broj bodova pretpostavlja se da je povezana sa funkcijom problematičnog ponašanja (Cooper et al., 2007). Skalu za procenu motivacije (MAS) popunila su četiri defektologa i jedan radni terapeut, što znači da su neki defektolozi popunili skalu za procenu motivacije za više ispitanika. Poređeni su podaci dobijeni od nekoliko defektologa za istog ispitanika i za isti oblik problematičnog ponašanja.

Tokom prikupljanja podataka korišćenjem deskriptivne metode korišćena je shema ABC za posmatranje pojedinca u prirodnom okruženju. To je tehnika koja se koristi za beleženje problematičnog ponašanja (B) i pri tome se određuju antecedenti (A) i konsekvence (C). Koristi se jednostavna tabela sa kolonama ABC ili tabela koja već sadrži listu potencijalnih antecedenata i konsekvenci (Jurišić, 2023). Ispitanici su posmatrani u školskom okruženju. Svakom ispitaniku posvećeno je pet sati neposrednog posmatranja. Tokom posmatranja podaci su objektivno beleženi u shemu za posmatranje. Interval posmatranja trajao je 60 minuta.

Postupak dobijanja i obrade podataka sproveden je kvalitativnim i kvantitativnim metodama. Sprovedena je metoda višestruke studije slučaja. Podaci koji su dobijeni

korišćenjem indirektnih i deskriptivnih metoda analizirani su i međusobno upoređeni. Pre početka sakupljanja podataka obezbeđena je saglasnost roditelja, stručnih radnika i rukovodstva ustanove. Dobijeni podaci upotrebljeni su samo za svrhe istraživanja i garantovana je anonimnost dobijenih podataka.

Rezultati

Podaci dobijeni upotrebom indirektnih metoda

Od indirektnih metoda pregledana je i analizirana pedagoška dokumentacija i upotrebljeni su FAI i MAS. Dobijeni podaci prikazani su sistematično, sa namenom dobijanja sveobuhvatne slike o ispitanicima.

Prilikom analize dokumentacije posebna pažnja posvećena je problematičnom ponašanju koje su ispitanici pokazivali u prošlosti. U Tabeli 1 prikazani su oblici problematičnih ponašanja za sve ispitanike, koji su dobijeni pregledom pedagoške dokumentacije.

Tabela 1

Problematična ponašanja dobijena pregledom pedagoške dokumentacije

Ispitanik	Problematično ponašanje
Saša	Nepredvidljiv i impulsivan
Miloš	Govori sam sa sobom i ponavlja iste fraze
Nikola	Veoma pasivan i nesaradljiv

Iako je korišćenjem FAI prikupljen veliki broj informacija, u rezultatima su predstavljeni samo podaci koji se odnose na funkciju problematičnog ponašanja. Korišćenjem FAI dobijena su četiri različita oblika problematičnog ponašanja za Sašu. U Tabeli 2 predstavljene su potencijalne funkcije ponašanja za ta četiri različita oblika problematičnog ponašanja. Iz Tabele 2 takođe se može videti da je kod svakog oblika problematičnog ponašanja kod Saše funkcija „dobijanje pažnje”. Za Miloša su korišćenjem FAI uočena dva različita oblika problematičnog ponašanja. Predstavljene su navodne funkcije za oba oblika problematičnog ponašanja (Tabela 2). Vidi se da nije utvrđena svrha problematičnog ponašanja „ponavljanja istih fraza”. Iz Tabele 2 se, takođe, uočava da je namena problematičnog ponašanja razgovor osobe same sa sobom „dobijanje pažnje”. Korišćenjem FAI dobijen je samo jedan oblik problematičnog ponašanja za Nikolu. Vidi se da korišćenjem FAI nisu dobijeni jasni podaci o funkciji problematičnog ponašanja „nesaradnja”.

Tabela 2

Navodne funkcije problematičnog ponašanja za sve ispitanike dobijene korišćenjem FAI

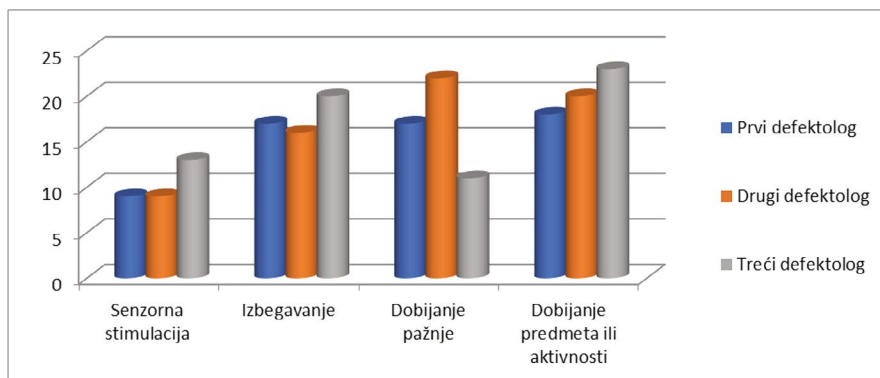
Ispitanik	Problematično ponašanje	Funkcija
	Nepoštovanje pravila	Dobijanje pažnje ili dobijanje predmeta ili aktivnosti
Saša	Autoagresija	Dobijanje pažnje
	Agresija	Dobijanje pažnje
	Bežanje	Dobijanje pažnje
Miloš	Ponavljanje istih fraza	Nejasna
	Razgovor sa samim sobom	Dobijanje pažnje
Nikola	Nesaradnja	Nejasna

MAS je oblikovan za dobijanje podataka koji se odnose na pretpostavljenu funkciju ponašanja. Za svakog učesnika podaci su predstavljeni u obliku grafikona.

Za Sašu su MAS ispunila tri defektologa. Iako Saša pokazuje više različitih oblika problematičnog ponašanja, defektolozi su ocenjivali problematično ponašanje „nepoštovanje pravila”, jer podaci dobijeni korišćenjem FAI pokazuju da je ovaj oblik problematičnog ponašanja najčešći u poređenju sa ostalim oblicima problematičnog ponašanja. Iz Grafikona 1 može se videti da su dva defektologa najveći broj poena dodelili kategoriji „dobijanja predmeta ili aktivnosti” (18 i 23 poena), a treći defektolog najveći broj poena (22) dodelio je kategoriji „dobijanje pažnje”. Sva tri defektologa najviše poena dodelili su kategoriji „dobijanje predmeta ili aktivnosti” (61), zatim kategoriji „izbegavanje” (53), potom „dobijanju pažnje” (53) i najmanji broj poena kategoriji „senzorna stimulacija” (31).

Grafikon 1

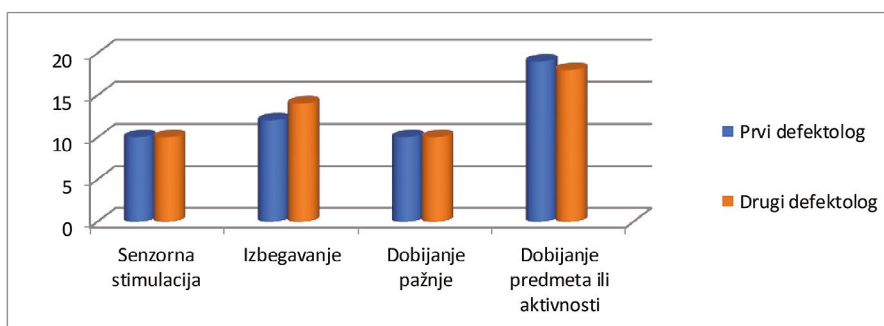
Poređenje rezultata MAS za Sašu

Za Miloša su MAS ispunila dva defektologa. Iako Miloš pokazuje dva oblika problematičnog ponašanja, defektolozi su ocenjivali samo jedan oblik ponašanja, i to „ponavljanje istih fraza”, jer je taj oblik problematičnog ponašanja dobijen analiziranjem pedagoške dokumentacije. Iz Grafikona 2 vidi se da je najveći broj poena (19 i 18) dodeljen kategoriji „dobijanje predmeta ili aktivnosti”. Oba defektologa najviše poena dodelili su kategoriji „dobijanje predmeta ili aktivnosti” (37), a zatim kategoriji „izbegavanje” (26). Jednak broj poena dodelili su kategorijama „dobijanje pažnje” i „senzorna stimulacija” (20).

Grafikon 2

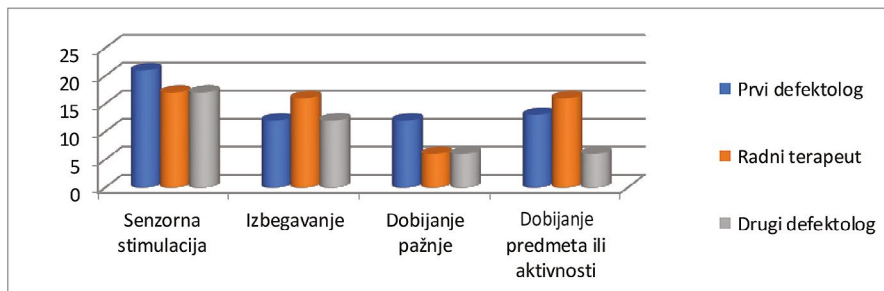
Poređenje rezultata MAS za Miloša

Za Nikolu su MAS ispunile tri osobe, dva defektologa i radni terapeut. Ocenili su problematično ponašanje „nesaradnja”. Iz Grafikona 3 vidi se da su sve tri osobe najviši broj poena dodelile kategoriji senzorna stimulacija (21, 17 i 17). Oba defektologa i radni terapeut najviše poena dodelili su kategoriji „senzorna stimulacija” (55), zatim kategoriji „izbegavanje” (40), dok su kategoriji „dobijanje predmeta” dodelili 35 poena i „dobijanju pažnje” samo 24 poena.

Grafikon 3

Poređenje rezultata za Nikolu

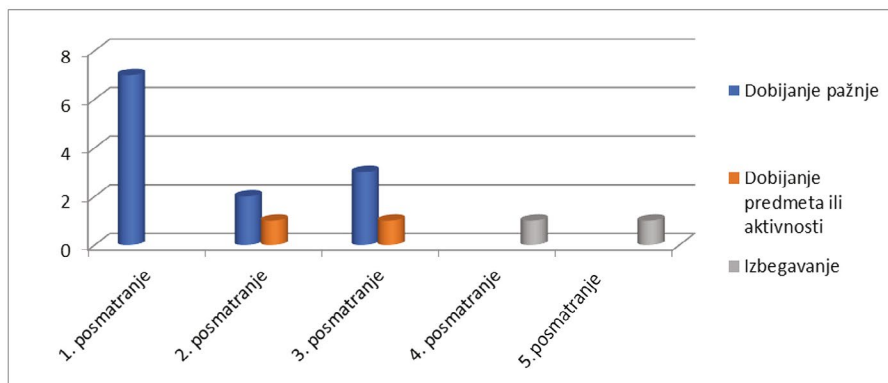
Podaci dobijeni upotrebom deskriptivne metode

Dobijeni podaci o različitim oblicima problematičnog ponašanja i potencijalnih funkcija ponašanja predstavljeni su u obliku grafikona za svakog ispitanika.

Na osnovu informacija dobijenih korišćenjem indirektnih metoda utvrđeno je da Saša pokazuje više različitih oblika problematičnog ponašanja. Korišćenjem FAI uočeno je da je najproblematičnije ponašanje nepoštovanje pravila, jer je najučestalije u poređenju sa ostalim oblicima problematičnih ponašanja. Iz Grafikona 4 može se videti da je Saša problematičnim ponašanjem „nepoštovanje pravila” najčešće dobijao pažnju. Od 16 epizoda problematičnog ponašanja, dvanaest puta (75%) dobio je pažnju.

Grafikon 4

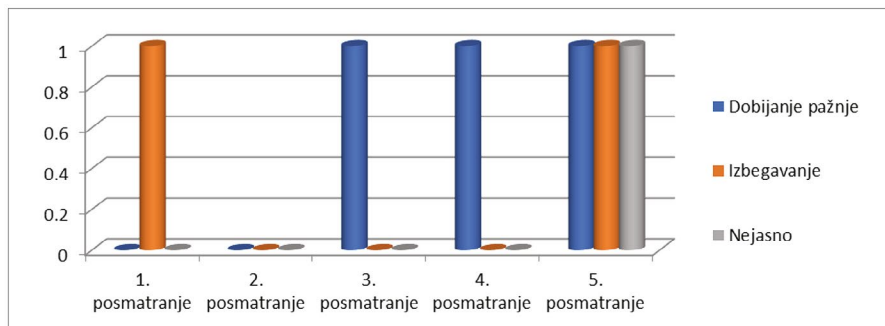
Potencijalne funkcije problematičnog ponašanja „nepoštovanje pravila” kod Saše

Na osnovu podataka dobijenih korišćenjem indirektnih metoda odlučeno je da će se kod Miloša posmatrati dva oblika problematičnog ponašanja: „ponavljanje istih fraza” i „razgovor sa samim sobom”. Iz Grafikona 5 očigledno je da problematično ponašanje „ponavljanje istih fraza” ima više funkcija. Od šest epizoda pomenutog ponašanja, tri puta (50%) dobio je pažnju.

Grafikon 5

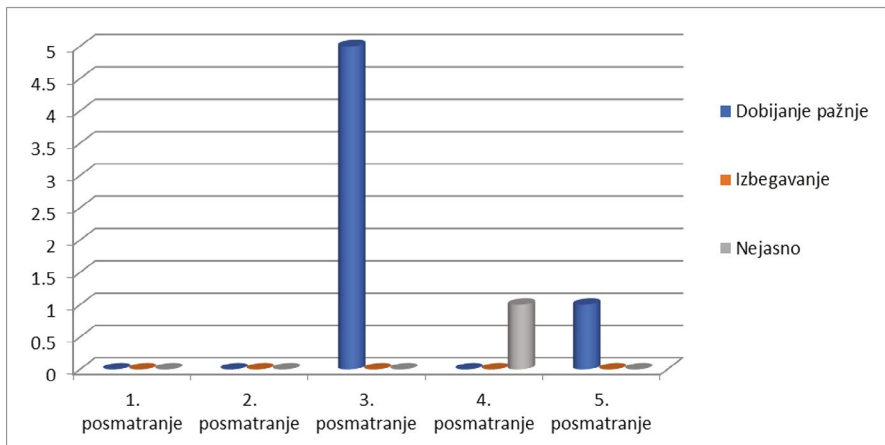
Potencijalne funkcije problematičnog ponašanja „ponavljanje istih fraza” kod Miloša

Na Grafikonu 6 prikazani su dobijeni podaci koji se odnose na posledicu problematičnog ponašanja „razgovor sa samim sobom”. Iz Grafikona 6 očigledno je da je pomenutim problematičnim ponašanjem Miloš najčešće dobio pažnju. Od sedam epizoda problematičnog ponašanja, u šest slučajeva (86%) dobio je pažnju učiteljice.

Grafikon 6

Potencijalne funkcije problematičnog ponašanja „razgovor sa samim sobom” kod Miloša

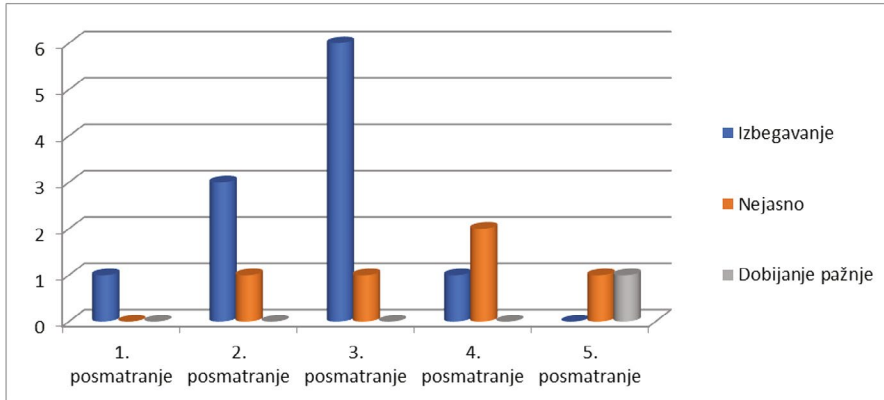

Na osnovu podataka dobijenih korišćenjem indirektnih metoda odlučeno je da se kod Nikole posmatra problematično ponašanje „nesaradnja”. Na Grafikonu 7 očigledno je da je Nikola problematičnim ponašanjem „nesaradnja” najčešće izbegavao zadatke. Od sedamnaest epizoda problematičnog ponašanja,

u jedanaest slučajeva (65%) izbegavao je zahteve. Kod pet epizoda (30%) nije bilo moguće utvrditi funkciju problematičnog ponašanja.

Grafikon 7

Potencijalne funkcije problematičnog ponašanja „nesaradnja” kod Nikole

Diskusija sa zaključkom

Ovim istraživanjem utvrđeno je da su podaci koji se odnose na funkciju problematičnog ponašanja prikupljeni korišćenjem indirektnih i deskriptivnih metoda FPP usklađeni samo u dva slučaja. Rezultati našeg istraživanja u saglasnosti su sa rezultatima Ollington (Ollington, 2016), koja je poredila rezultate indirektnih (MAS) i deskriptivnih metoda (posmatranje tokom slobodne igre) kod dva deteta. Ova autorka otkrila je da se rezultati koji se odnose na funkciju ponašanja podudaraju samo kod jednog deteta. Kol i saradnici (Call et al., 2024) pronalaze da studije koje ispituju podudarnosti među rezultatima dobijenih sprovođenjem različitih metoda funkcionalne analize i FPP pokazuju nedosledne rezultate (Alter et al., 2008; Hall, 2005; Ollington, 2016; Tarbox et al., 2009; Thompson & Iwata, 2007). Iako eksperimentalne metode funkcionalne analize ponašanja važe za „zlatni standard” prilikom utvrđivanja funkcije ponašanja, deskriptivne metode postaju neophodne kada se ne upotrebljavaju eksperimentalne metode iz različitih razloga (Martenes et al., 2019). Takođe je veoma bitno istražiti usklađenost indirektnih i deskriptivnih metoda FPP jer stručnjaci izveštavaju da u praksi češće koriste te metode nego eksperimentalne (Oliver et al., 2015). Romani i saradnici (Romani et al., 2022) pominju da ponekad prilikom poređenja različitih metoda FPP, korišćenjem indirektnih metoda nastanu jedna ili više mogućih funkcija za isto problematično ponašanje, što smanjuje verovatnoću da se rezultati podudaraju, a što je u skladu sa rezultatima ovog istraživanja jer su kod ispitanika Miloša

korišćenjem indirektnih metoda za problematično ponašanje „nepoštovanje pravila” dobijene dve različite funkcije pomenutog ponašanja. Iako je svrha pregledanja dokumentacije dobijanje potpune slike o funkcionisanju pojedinca (Neitzl & Bogin, 2008), tokom istraživanja dobijeni su podaci koji se odnose na različite oblike problematičnog ponašanja, ali ne i na funkciju tog ponašanja. Prethodno se može objasniti činjenicom da stručne saradnice nisu imale dovoljno znanja o različitim funkcijama ponašanja i da su pridavale više značaja obliku problematičnog ponašanja. Edukacija stručnih saradnika i školskog osoblja koji rade sa osobama sa IO o prednostima i ograničenjima FPP mogla bi dovesti do toga da FPP postane uobičajena u školskom okruženju (Snyder, 2023). Alter i saradnici (Alter et al., 2008) navode da se najbolji rezultati postižu korišćenjem obe metode FPP (indirektne i deskriptivne), iako stručnjaci zbog nedostataka vremena često koriste samo jednu metodu. Međutim, istraživači ne preporučuju korišćenje samo indirektnih metoda za određivanje funkcije ponašanja (Alberto & Troutman, 2006; Cooper et al., 2007; Tarbox et al., 2009), što je u skladu sa rezultatima ovog istraživanja, jer su u dva slučaja dobijeni nejasni podaci o funkciji problematičnog ponašanja („ponavljanje istih fraza” kod ispitanika Miloša i „nesaradnja” kod ispitanika Nikole). Samo prikupljanje podataka može biti komplikovano, u zavisnosti od oblika problematičnog ponašanja (Borrero et al., 2016). Na primer, kod Miloša i kod posmatranja problematičnog ponašanja „razgovor sa samim sobom” bilo je teško utvrditi kada problematično ponašanje počinje i kada se završava zbog intenziteta govora (šaputanje) i trajanja. Neposredno posmatranje zahteva puno vremena i upravo nedostatak vremena utiče na adekvatnost prikupljenih podataka (Rooker et al., 2015). Tarboks i saradnici (Tarbox et al., 2008) ističu da postoji mogućnost da deskriptivne metode ne proizvode jasne zaključke zbog kratkog intervala posmatranja. Kod ispitanika Nikole u 30% slučajeva tokom direktnog posmatranja nije bilo moguće odrediti funkciju problematičnog ponašanja možda upravo zbog kratkog intervala posmatranja (60 min). Postoji mogućnost da se posmatrano problematično ponašanje ne pojavi u vremenskom intervalu (Ollington, 2016), do čega je došlo i prilikom ovog istraživanja kod sva tri ispitanika. Prilikom direktnog posmatranja i korišćenjem sheme ABC za analizu ponašanja kod ispitanika Miloša učiteljica je usled svakog problematičnog ponašanja (nepoštovanje pravila) davala Milošu pažnju. Postoji mogućnost da je na taj način potkrepljivala ovaj oblik ponašanja, odnosno Miloš je „naučio” da je problematično ponašanje „nepoštovanje pravila” efikasan način dobijanja pažnje u pomenutom okruženju. Tarboks i saradnici (Tarbox et al., 2009) ističu da postoji velika potreba za implementacijom FPP u različitim okruženjima, kao što je školsko, ili prilikom sprovođenja tretmana u kućnom okruženju (Borrero et al., 2016). Postoji mogućnost da bi u drugom okruženju (npr. kod kuće) podaci dobijeni korišćenjem deskriptivne metode bili različiti, što predlažemo budućim istraživačima kako bi se proverila

usklađenost metoda. Moguće da članovi porodice ne pridaju toliko značaja problematičnom ponašanju, odnosno da ne reaguju na njega davanjem pažnje. Snajder (Snyder, 2023) ističe da je od krucijalnog značaja nastaviti istraživanje o različitim metodama FPP kod osoba sa IO u školskom okruženju u cilju omogućavanja najefikasnijih i najbržih tretmana koji uzimaju u obzir funkciju problematičnog ponašanja. Takođe, postoji mogućnost da su se posmatrane osobe drugačije ponašale usled prisustva posmatrača i da je to uticalo na ispoljavanje problematičnog ponašanja i na dobijene rezultate.

Veoma je važno istaći ograničenja ovog istraživanja. U istraživanje su bila uključena samo tri ispitanika, tako da izvedene višestruke studije slučaja i saznanja svakako ne možemo generalizovati i prenositi na celu populaciju odraslih osoba sa IO. Svakako bi bilo potrebno posvetiti više vremena direktnom posmatranju problematičnog ponašanja čija funkcija nije bila jasna. Vreme posmatranja, odnosno broj posmatranih intervala, trebalo bi proširiti dok se ne dobije jasna slika o funkciji problematičnog ponašanja. Potrebna su dodatna istraživanja da bi se utvrdilo da li rezultati FPP dovode do kreiranja efikasnih tretmana kod odraslih osoba sa IO, tačnije poređenje efikasnosti tretmana baziranih na rezultatima svake od metoda FPP (indirektne i deskriptivne) da bi se potvrdila tačnost rezultata. Dobijeni podaci sugerišu da se indirektne i deskriptivne metode funkcionalne procene ponašanja efikasno koriste i kod odraslih osoba sa intelektualnom ometenošću za utvrđivanje funkcije problematičnog ponašanja. Između ostalog, važnost ovog istraživanja je i u samoj upotrebi funkcionalne procene ponašanja kao najbolje prakse i promociji bihevioralnih tehnika zasnovanih na dokazima, nasuprot odabiru intervencija zasnovanih na ličnim preferencijama i sklonostima.

Reference

- Alberto, P. A., & Troutman, A. C. (2006). *Applied Behavior Analysis for Teachers* (Seventh Edition). Pearson Prentice Hall.
- Alter, P. J., Conroy, M. A., Mancil, G. R., & Haydon, T. (2008). A comparison of functional behavior assessment methodologies with young children: Descriptive methods and functional analysis. *Journal of Behavioral Education, 17*(2), 200-219. <https://doi.org/10.1007/s10864-008-9064-3>
- Baer, D. M., Wolf, M. M., & Risley, T. R. (1968). Some current dimensions of applied behavior analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis, 1*(1), 91-97. <https://doi.org/10.1901/jaba.1968.1-91>
- Baylot Casey, L., & Carter, L., S. (2024). *Applied behavior analysis in early childhood education*. (Second edition). Routledge.
- Borrero, C. S. W., England, J. D., Sarcia, B., & Woods, J. N. (2016). A Comparison of Descriptive and Functional Analyses of Inappropriate Mealtime Behavior. *Behavior Analysis in Practice, 9*(4), 364-379. <https://doi.org/10.1007/s40617-016-0149-5>
- Call, N., Bernstein, A., O'Brien, M., Schieltz, K., Tsami, L., Lerman, D., Berg, W., Lindgren, S., Connelly, M., & Wacker, D. (2024). A comparative effectiveness trial

- of functional behavioral assessment methods. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 57(1), 166-183. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jaba.1045>
- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2007). *Applied behavior analysis* (Second edition). Pearson Prentice Hall.
- Đorđević, M., Brojčin B., i Glumbić, N. (2019). *Multikomponentne bihevioralne intervencije u specijalnoj edukaciji*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar (ICF).
- Dučić, B., i Kaljača, S. (2011). Primena funkcionalnog komunikacionog treninga u tretmanu problematičnog ponašanja dece sa autizmom. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 10(4), 705-723.
- Durand, V. M., & Crimmins, D. (1992). *The Motivation Assessment Scale*. Topeka, KS: Monaco and Associates.
- Emerson, E., Kiernan, C., Alborz, A., Reeves, D., Mason, H., Swarbrick, R., Mason, L., & Hatton, C. (2001). The prevalence of challenging behaviors: a total population study. *Research in developmental disabilities*, 22(1), 77-93. [https://doi.org/10.1016/s0891-4222\(00\)00061-5](https://doi.org/10.1016/s0891-4222(00)00061-5)
- Fekonja Peklaj, U. (2013). Opazovanje kot metoda raziskovanja v razvojni psihologiji. U Lj. Marjanovič Umek, & M. Zupančič (Ed.), *Razvojna psihologija: Izbrane teme* (str. 7-21). Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta. <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/ul/47007586>
- Fisher, W. W., Piazza, C. C., & Roane, H. S. (2011). *Handbook of Applied Behavior Analysis*. The Guilford Presss.
- Floyd, R. G., Phaneuf, R. L., & Wilczynski, S. M. (2005). Measurement Properties of Indirect Assessment Methods for Functional Behavioral Assessment: A Review of Research. *School Psychology Review*, 34(1), 58-73.
- Glumbić, N., Brojčin, B., i Đorđević, M. (2018). *Specijalna edukacija zasnovana na dokazima: bihevioralne tehnike*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar (ICF).
- Hadaway, S. M., & Brue, A. W. (2016). *Practitioners's Guide to Functional Behavioral Assessment: Process, Purpose, Planning, and Prevention*. New York: Springer.
- Hall S. S. (2005). Comparing descriptive, experimental and informant-based assessments of problem behaviors. *Research in developmental disabilities*, 26(6), 514-526. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2004.11.004>
- Johnston, S. S., & O'Neill, R. E. (2001). Searching for Effectiveness and Efficiency in Conducting Functional Assessments: A Review and Proposed Process for Teachers and Other Practitioners. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 16(4), 205-214. <https://doi.org/10.1177/108835760101600402>
- Jurišić, D. B. (2023). *Ocena funkcije vedenja in program podpore*. Center Janeza Levca Ljubljana: Izobraževalni center Pika.
- Kodrič, J. & Jurišić, D. B. (2014). Načrtovanje spreminjanja motečega vedenja. U B. D. Jurišić, & J. Kodrič (Ed.), *Podpora pozitivnemu vedenju* (str. 43-56). Ljubljana: Društvo Down sindrom. <http://www.downov-sindrom.si/prenosi/7-strokovni-posvet.pdf>
- Lewis, T. J., Mitchell, B. S., Harvey, K., Green, A., & Mckenzie, J. (2015). A Comparison of Functional Behavioral Assessment and Functional Analysis Methodology among Students with Mild Disabilities. *Behavioral Disorders*, 41(1), 5-20. <https://doi.org/10.17988/0198-7429-41.1.5>
- Lundqvist L. O. (2013). Prevalence and risk markers of behavior problems among adults with intellectual disabilities: a total population study in Örebro County, Sweden.

- Research in developmental disabilities*, 34(4), 1346-1356. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.01.010>
- Marković, D. i Kaljača, S. (2017). Samopovređivanje osoba sa težim oblicima intelektualne ometenosti. *Beogradska defektološka škola*, 23(2), 51–70.
- Martens, B. K., Baxter, E. L., McComas, J. J., Sallade, S. J., Kester, J. S., Caamano, M., Dimian, A., Simacek, J., & Pennington, B. (2019). Agreement between structured descriptive assessments and functional analyses conducted over a telehealth system. *Behavior Analysis: Research and Practice*, 19(4), 343-356. <https://doi.org/10.1037/bar0000153>
- Matson, J. L., & Williams, L. W. (2014). Functional Assessment of Challenging Behavior. *Current Developmental Disorders Reports* 1, 58-66. <https://doi.org/10.1007/s40474-013-0006-y>
- Mayer, G. R., Sulzer-Azaroff, B., & Wallace, M. (2019). *Behavior Analysis for Lasting Change* (Fourth Edition). Sloan Educational Publishing, LLC.
- Mayton, M. R., Carter, S. L., & Wheeler, J. J. (2014). Intrusiveness of behavioral treatments for adults with intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, 35(1), 54-61. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.10.023>
- Neitzel, J., & Bogin, J. (2008). *Steps for implementation: Functional behavior assessment*. North Carolina: Chapel Hill, NC.
- O'Brien G. (2003). The classification of problem behaviour in Diagnostic Criteria for Psychiatric Disorders for Use with Adults with Learning Disabilities/Mental Retardation (DC-LD). *Journal of intellectual disability research*, 47(1), 32-37. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.47.s1.39.x>
- O'Dwyer, C., McCallion, P., Burke, É., Carroll, R., O'Dwyer, M., & McCarron, M. (2018). Prevalence and associated factors of problem behaviours among older adults with intellectual disabilities in Ireland. *Research in developmental disabilities*, 80, 192-204. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.05.007>
- Ogg-Groenendaal, M., Hermans, H., & Claessens, B. (2014). A systematic review on the effect of exercise interventions on challenging behavior for people with intellectual disabilities. *Research in developmental disabilities*, 35(7), 1507-1517. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.04.003>
- Oliver, A. C., Pratt, L. A., & Normand, M. P. (2015). A survey of functional behavior assessment methods used by behavior analysts in practice. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 48(4), 817-829. <https://doi.org/10.1002/jaba.256>
- Ollington N. (2016). Comparison of a direct and an indirect approach for the functional assessment of insistence on sameness in a child with autism spectrum disorder and a typically developing child. *Developmental neurorehabilitation*, 19(1), 38-45. <https://doi.org/10.3109/17518423.2014.898161>
- O'Neill, R. E., Horner, R. H., Albin, R. W., Sprague, J. R., Storey, K., & Newton, J. S. (1997). *Functional assessment for problem behavior: A practical handbook* (Second Edition). Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing.
- Paclawskyj, T. R., Kurtz, P. F., & O'Connor, J. T. (2004). Functional assessment of problem behaviors in adults with mental retardation. *Behavior modification*, 28(5), 649-667. <https://doi.org/10.1177/0145445503259834>
- Pulec Lah S., & Janjušević P. (2011). Funkcionalna ocena vedenja. U L. Magajna, & M. Velikonja (Ed.), *Učenci z učnimi težavami – Prepoznavanje in diagnostično ocenjevanje* (str. 57-71). Pedagoška fakultata v Ljubljani, Ljubljana. http://www.ucne-tezave.si/files/2016/10/2_Prepoznavanje.pdf

- Romani, P. W., Luehring, M. C., Hays, T. M., & Boorse, A. L. (2022). Comparisons of functional behavior assessment procedures to the functional analysis of problem behavior. *Behavior Analysis: Research and Practice*, 23(1), 36-48. <https://doi.org/10.1037/bar0000258>
- Rooker, G. W., DeLeon, I. G., Borrero, C. S., Frank-Crawford, M. A., & Roscoe, E. M. (2015). Reducing ambiguity in the functional assessment of problem behavior. *Behavioral interventions: theory & practice in residential & community-based clinical programs*, 30(1), 1-35. <https://doi.org/10.1002/bin.1400>
- Snyder, S. K. (2023). *A comparison of outcomes of indirect, direct and functional analysis assessment methods and implications for classroom-based treatment for challenging behavior* [Doctoral Dissertation, University of Georgia]. UGA Open Scholar. <https://9949574623902959> – Search Results – UGA Open Scholar
- Sugai, G., Horner, R. H., Dunlap, G., Hieneman, M., Lewis, T. J., Nelson, C. M., Scott, T., Liaupsin, C., Sailor, W., Turnbull, A. P., Turnbull, H. R. III, Wickham, D., Wilcox, B., & Ruef, M. (2000). Applying positive behavior support and functional behavioral assessment in schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 2(3), 131-143. <https://doi.org/10.1177/109830070000200302>
- Tarbox, J., Wilke, A. E., Najdowski, A. C., Findel-Pyles, R. S., Balasanyan, S., Caveney, A. C., Chilingaryan, V., King, D. M., Niehoff, S. M., Slease, K., & Tia, B. (2009). Comparing indirect, descriptive, and experimental functional assessments of challenging behavior in children with autism. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 21(6), 493-514. <https://doi.org/10.1007/s10882-009-9154-8>
- Thompson, R. H., & Iwata, B. A. (2007). A comparison of outcomes from descriptive and functional analyses of problem behavior. *Journal of applied behavior analysis*, 40(2), 333-338. <https://doi.org/10.1901/jaba.2007.56-06>
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. <https://core.ac.uk/download/pdf/35123064.pdf>

Comparison of indirect and descriptive methods of functional behavior assessment in adults with intellectual disability

Maja N. Simnjanovski^a, Erna R. Žgur^b

^a Elementary school Franceta Bevka, Tolmin, Slovenia

^b University in Ljubljana – Faculty of Pedagogy, Ljubljana, Slovenia

Introduction. Adults with intellectual disability exhibit challenging behavior more frequently than the population with typical development. Functional behavior assessment is an effective and scientifically-based way of reducing individual challenging behavior. Two types of methods are used in the functional behavior assessment process: indirect and descriptive. *Aim.* The purpose of this research was to examine the consistency between the results obtained using both methods. *Methods.* A multiple case study included three adults with moderate intellectual disability. Two people were 18 years old and one person was 19 years old. All three people showed different forms of challenging behavior. Data was collected using indirect and descriptive methods. We compared the findings of the function of the challenging behavior using both methods. Although three participants

were included in the study, we collected data related to the function of behavior for four different forms of challenging behavior. *Results.* In the case of the first participant, the same function of problematic behavior, 'disobeying the rules', was determined by using both methods of functional behavior assessment, which was 'getting attention'. In the case of the second participant, only one form of problematic behavior, 'talking to oneself', obtained the same function of problematic behavior, which was 'getting attention', while another form of problematic behavior, 'repeating the same phrases', obtained a different function. In the case of the third participant, different results were obtained for problematic behavior 'non-cooperation'. *Conclusion.* The research showed that data related to the function of challenging behavior were consistent only in two cases (50%). Considering the obtained results, the results about the function of problematic behavior obtained using only one method of functional assessment of behavior should be interpreted with caution.

Keywords: intellectual disability, functional behavior assessment, challenging behavior, indirect methods, descriptive methods

PRIMLJENO: 11. 2. 2025.

REVIDIRANO: 10. 9. 2025.

PRIHVACENO: 11. 9. 2025.